

EEDER

Edebî Eleştiri Dergisi

e-ISSN: 2602-4616

“Takvîm-i Vekâyi'den 1928 Yılına
Sürelî Yayınlar ve Edebiyat” Özel Sayısı

Aralık 2021

Atf/Citation: Doğramacıoğlu, Hüseyin (2021). “Millî Mücadele ve Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi”, *Edebî Eleştiri Dergisi*, Takvîm-i Vekâyi'den 1928 Yılına Sürelî Yayınlar ve Edebiyat Özel Sayısı, s. 56-65.

Hüseyin DOĞRAMACIOĞLU*

Millî Mücadele ve Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi** National Struggle and Newspaper of Hâkimiyet-i Milliye

ÖZ

Mustafa Kemal, 10 Ocak 1920'de Ankara Ulus'ta Hâkimiyet-i Milliye gazetesini kurmuş ve böylece gazete yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin kurulmasında Sivas'taki İrade-i Milliye gazetesinin matbaasının Ankara'ya taşınmasının da büyük bir katkısı olmuştur. İrade-i Milliye'nin makineleri Hâkimiyet-i Milliye gazetesine tahsis edilmiş ve böylece gazete teknik teçhizat olarak güçlenmiştir. Gazetede her nüsha bizzat Mustafa Kemal'in direktifleri ile çıkıyor ve son düzeltmeler de bizzat kendisi tarafından yapılıyordu. Böylece bu gazete Millî Mücadele'nin meşru bir yayın organı hâline gelmiş oluyordu. Gazetede yayınlanan yazılarda Millî Mücadele'nin gereği vurgulanıyor ve halkın Millî Mücadele'ye katılması ve bunu desteklemesi gerekliliği anlatılıyordu. Gazetede Yakup Kadri, Halide Edip, Aka Gündüz gibi tanınmış hikâye ve romanlar da ara sıra yazılar neşrediyorlardı. Bu doğrultuda gazetede zikredilen yazarların düşünceleri yayınlanmış ayrıca Anadolu havadisleri ve Avrupa haberlerine de yer verilmişti. Böylece Avrupa kamuoyunun Millî Mücadele'ye ve Anadolu'ya bakışı gazete vasıtasıyla halka duyuruluyordu. Bu haberler vasıtasıyla Hâkimiyet-i Milliye gazetesi, hem yurt içinde ve hem de yurt dışında kamuoyu oluşturma görevini ifa etmiş oluyordu. Bu çabalar sonunda halkın desteği alınmış ve Millî Mücadele kazanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, Hâkimiyet-i Milliye, Mustafa Kemal, işgaller ve Anadolu savunması

ABSTRACT

Mustafa Kemal founded the Hâkimiyet-i Milliye newspaper in Ankara Ulus on January 10, 1920, and thus the newspaper began its publication life. Moving the printing house of İrade-i Milliye newspaper in Sivas to Ankara had a great contribution in the establishment of the newspaper. The machines of İrade-i Milliye were allocated to the Hâkimiyet-i Milliye newspaper and thus the newspaper was strengthened as technical equipment. Every copy in the newspaper was published with the directives of Mustafa Kemal and the final corrections were made by him. Thus, this newspaper became a legitimate publication of the National Struggle. In the articles published in the newspaper, the necessity of the National Struggle was emphasized and the necessity of the people's participation in and support of this National Struggle was explained. Well-known story and novelists such as Yakup Kadri, Halide Edip and Aka Gündüz were also occasionally publishing articles in the newspaper. In addition to Anatolian news, European news are also included in the newspaper; Thus, the view of the European public towards the National Struggle and Anatolia was announced to the public through the newspaper. By means

*Prof. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hdogramacioglu@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2521-8562>

**Araştırma Makalesi, Geliş Tarihi: 06.10.2021 Kabul Tarihi: 07.11.2021 Yayın Tarihi: 31.12.2021

DOI: 10.31465/eeder.994191 (Bu makale, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2007 yılında tamamlanan ve Prof. Dr. Bilge Ercilasun danışmanlığında hazırlanan “Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi Üzerine Bir İnceleme” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.)

(Bu makale, yazar beyanına göre, TR DİZİN tarafından öngörülen “ETİK KURUL ONAYI” gerektirmemektedir.)

of these news, the newspaper Hâkimiyet-i Milliye fulfilled its duty to create public opinion both at home and abroad. At the end of these efforts, the support of the people was received and the National Struggle was won.

Keywords: National Struggle, Hâkimiyet-i Milliye, Mustafa Kemal, invasions and Anatolian defense

GİRİŞ

Anadolu'nun işgali devam ederken 10 Ocak 1920'de Hâkimiyet-i Milliye gazetesi Mustafa Kemal tarafından bizzat çıkarılmış ve yazıların büyük bölümü kendisi tarafından kaleme alınmıştır. Bu makalelerde Mustafa Kemal, hemen her konudaki görüşlerini belirtmiştir. Hâkimiyet-i Milliye'nin hemen her sayısında süren işgaller, muharebeler ve Yunan vahşeti ele alınmıştır. Mustafa Kemal, özellikle Yunanlıların Anadolu'da yaptıkları zulümleri Türk ve dünya kamuoyuna duyurarak işgallerin iç yüzünü gözler önüne sermek ve halkı işgale karşı uyarmak istemiştir. İşgaller devam ederken Batılı ülkeler, işgalin meşruluğunu savunan ve halka medeniyet getireceklerini vadeden yazıları uçaklarla Anadolu'nun hemen her yerine dağıtmaya başlamışlardır. İşgallerin böylesine sistematik ve programlı yürütüldüğü yıllarda Mustafa Kemal, Hâkimiyet-i Milliye'de İngiltere, Fransa gibi ülkelerin asıl amaçlarının ne olduğunu ve Türk milletinin oyuna gelmemesi gerektiğini gazetede makaleleri vasıtasıyla halka anlatma ihtiyacı duymuştur. Ayrıca, İngilizlerin adil oldukları ve İngiliz mandasını kabul edersek bize adaletle muamele edecekleri şeklinde işgalcilerin yaptıkları propagandalara Türk halkının aldanmaması için Millî Mücadele hakkında gazetede yazılar kaleme almıştır.

1. AYDINLARIN ANKARA'YA GEÇİŞLERİ

İşgal yıllarında ve özellikle İstanbul'un resmen işgal edilmesinden sonra aydınlar arasında çeşitli siyasi düşünce akımları ortaya çıkar. Bunlardan Osmanlıcılık ve İslamcılık ideolojileri yerini Milliyetçilik ideolojisine bırakır: "1908'de II. Abdülhamid'in baskıcı yönetiminden kurtulan Türk aydınları, Osmanlıcılık ve İslamcılık ideolojilerinin iflasıyla Milliyetçilik ideolojisine sarılmışlardır." (Doğan 2020: 239). Bu süreçte özellikle milliyetçi kimlik taşıyan Türk aydınlarına yönelik sürgünler başlar. Özellikle vatanını seven yazarlar hakkında tutuklama emri çıkarılır. Tutuklanma emri verilen listedeki isimlerin başında Hamdullah Suphi, Hüseyin Cahit ve Halide Edip gibi isimler vardır. Ayrıca Aka Gündüz, E. B. Şapolyo, Yusuf Akçura, Reşit Galip, Mustafa Necati, Celâl Sahir, Ruşen Eşref, Veled Çelebi, İzzet Ulvi, Besim Atalay, Tunalı Hilmi, Yunus Nadi gibi Millî Mücadele taraftarı aydınların da tutuklular listesinde adları geçmektedir. Bunun üzerine Hamdullah Suphi Ankara'ya kaçmayı başarır. Daha sonra Halide Edip, Dr. Adnan Bey ve Yunus Nadi'nin de trenle İstanbul'dan Ankara'ya kaçışları diğer aydınlara yol gösterici olur. Bundan sonra Millî Mücadele taraftarları art arda Ankara'ya hareket ederler:

"Millî Mücadele'ye katılmak üzere Ankara'ya hareket edenlerden bir diğeri de Halide Edip'le Dr. Adnan Bey'dir. 16 Mart 1920'de Özbekler Tekkesi'ne sığınır ve Anadolu'ya geçmenin çarelerini ararlar. Basının etkisini bilen Halide Edip Ankara yolunda, bir ajans kurulması ve gazete çıkarılması hususunda Yunus Nadi ile anlaşır. Bunun üzerine Yunus Nadi, Hâkimiyet-i Milliye'yi kurar, ayrıca Anadolu Ajansı kurulur." (Ercilasun, 1995: 65-66)

İstanbul'dan Ankara'ya geçmek o günün şartları içerisinde oldukça güç bir işti. Trenle çeşitli zorluklarla ve aktarmalar yaparak Ankara'ya ulaşırlar. Mustafa Kemal, döneminde bu

yazarların Ankara'ya gelmelerini çok istiyordu. Çünkü o yıllarda romancılar sosyal hadiseleri yönlendirebilecek bir güce sahipti. Aynı şekilde günümüzde yapılan araştırmalar da romanla sosyal gerçekliğin birbirini şekillendirdiğini ortaya koymaktadır: “İdeolojinin edebî eser üzerinde derin olduğuna inanan Bahtin, sosyal gerçekliğin, iletişimin ve değer yargılarının romanı şekillendirdiğini belirtir” (Ergeç, 2021: 710). Dönemin romancılarının halk üzerindeki etkisini bilen Mustafa Kemal bu yazarları peyderpey Anadolu’da davet ediyor ve onların Millî Mücadele’yi desteklemelerini istiyordu. Bu nedenle Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde bu yazarların düşüncelerini neşretmelerini arzu ediyordu. Ancak yazarların Ankara’ya geçme süreci sıkıntılarla doluydu. Bütün bu zorluklara rağmen bu yolculuk yazarlar için oldukça verimli geçmiştir. Millî Mücadelenin fikri temelleri bu sırada ortaya atılır. Fikrî planda nasıl bir çaba harcanması gerekliliği ve basın meseleleri bu sırada masaya yatırılır.

2. AJANS KURMA VE HÂKİMİYET-İ MİLLİYE FİKRİNİN ORTAYA ÇIKMASI

İşgal yıllarındaki bütün olumsuzluklara rağmen yukarıda isimlerini sıraladığımız bu aydınlar, kendi aralarında Anadolu’yu işgalden kurtarmanın çarelerini konuşurlar. Bunun için ilk teşebbüsü Ankara’ya geçerek silahlı mücadelenin yanında fikrî mücadeleyi de başlatmak olarak kararlaştırırlar. Esasen Ankara o dönemde olduğu gibi eskiden de özel bir anlam değere sahipti:

“Kuruluşu çok eski çağlara dayanan Ankara, Millî Mücadele döneminde çok özel bir anlam ve önem kazanmıştır. Karargâhın ve Mustafa Kemal’in Ankara’da bulunması, savaş sonunda başkent olması, İstanbul’daki gazetelerin ve yazarlarının bir kısmının yavaş yavaş Ankara’ya gelmesi, büyük önderin etrafında toplanılması, İstiklâl Marşımızın da burada yazılması şehre farklı bir kimlik kazandırmıştır” (Doğan 2018: 121).

Bu süreçte Halide Edip Ankara’ya geçerken bir haber ajansı kurulması fikrini ortaya atar. Bu düşünceyi İstanbul’dan yolda Yunus Nadi’ye açıklar. Sıra bu ajansa ad vermeye gelmiştir:

– Bana Anadolu Ajansı en iyi bir isim gibi görünüyor.

– Bana da öyle. Değil mi, evvel kendini ve mümkünse bütün vatani kurtaracak olan Anadolu’dur. O halde kararımızı vermiş olalım: Anadolu Ajansı...

– Evet, Anadolu Ajansı hanımefendi...” (Nadi, 1997: 242)

Halide Edip ile Yunus Nadi Ankara’ya ulaştıklarında Mustafa Kemal’e Anadolu Ajansı kurma fikrini açarlar. Mustafa Kemal, Halide Edip’e yoldaki izlenimlerini sorar:

“Ben hemen Yunus Nadi Bey’le yolda konuştuğumuz ajans meselesini açtım. Ne harici dünya, ne memleketin içi, millî hareketin manasını anlayamamışlardı. Çünkü bu hususta haber alamıyorlardı. Ona Yunus Nadi Bey’le Anadolu Ajansı olarak işe başlamayı konuştuğumuzu anlattım.” (Adıvar, 1998: 13)

Halide Edip’le Yunus Nadi’nin Ankara’ya gelişlerinden kısa bir süre sonra kurulan Anadolu Ajansı, Hâkimiyet-i Milliye gazetesi için her gün haber kaynaklığı yapmıştır. Bu ajansın kurulması, Hâkimiyet-i Milliye için büyük bir önem taşımaktadır. Anadolu Ajansının ilk çalışanı da Halide Edip’tir:

“Halide Edip de Ankara’ya geldiğinin beşinci günü karargâhta dar ve uzun odalardan birinin kendisine ayrıldığını belirtir. Buranın eşyası, dosya rafları, sandalye, iki masa ve eski bir yazı makinesinden ibarettir. Halide Edip, Anadolu Ajansı’nın ilk bürosu sayılabilecek bu odada, daha

önce sözünü ettiği İngilizce gazetelerin siyasete ilişkin kısımlarını tercüme eder, Mustafa Kemal Paşa'nın kâtabi Hayati Bey'in getirdiği telgraflar arasından Anadolu Ajansı ve Hâkimiyet-i Milliye gazetesi için gerekli parçaları keserdi." (Tekeli, 2005: 27)

Anadolu Ajansı kurulduktan sonra Halide Edip, Mustafa Kemal'e gazete çıkarmak gerektiğinden bahseder. Mustafa Kemal, esasen Halide Edip'in kendisine teklif ettiği gazete neşriyatı fikrini çok önceden beri düşünmektedir. Çünkü işgal güçleri işgalin meşruluğunu kendi gazeteleri ile savunmaktadırlar. Ayrıca Kuva-yı Milliyecileri de vatan haini ilan etmektedirler. "Gazeteler, İtilâf Devletleri'nin ve İstanbul Hükümeti'nin zoru ile olacak, padişâhın fermanını, meşihatın fetvasını büyük harflerle ilân ediyorlardı. Ferman ve fetvada 'Kuva-yı Milliyecileri öldürmek vaciptir.' denilerek ..." (Bayar, 1965: 2) matbuat vasıtasıyla Anadolu'nun işgalini meşru göstermeye çalışmaktaydılar. Bu sistemli mücadelenin karşısına çıkacak güçlü bir yayın organı gerekmekteydi. Mustafa Kemal, şartların olgunlaştığını görünce Hâkimiyet-i Milliye'yi kurmaya karar vermiştir. Ayrıca, Millî Mücadele devam ederken yapılan kongrelerin kararlarının tüm yurda duyurulması gerekmekteydi. Özellikle Sivas Kongresi başladığı sırada ülkenin büyük bir kısmı işgal altındaydı. Edirne'den, Karadeniz'den hatta Adana'dan bile Mustafa Kemal'i destekleyen delegeler imkânsızlık ve işgal nedeniyle Sivas Kongresi'ne katılamamışlardı. Onlara kongrede alınan kararların ulaştırılması zaruriydi:

"Ayrıca bu kongrede ağırlıklı konu olan *manda* altına girme düşüncesi, Rauf (Orbay) Bey'in Amerika'da yıllardan beri Türkiye aleyhine yapılmakta olan propagandaların yarattığı kötü izlenimi düzeltmek amacıyla Amerikan Kongresi'nden yurdu inceleyecek ve gerçeği görececek bir kurulu çağırma fikrini ortaya atmasıyla daha da güçlenmiş oldu." (Kansu, 1988: 249-250)

Mustafa Kemal, bu kongrede gördüğü ve millî duygulardan habersiz sözde aydınlardan dolayı halka ve aydınlara Millî Mücadele şuurunu aşılama ve millî bilinci kuvvetlendirmek amacıyla gazete neşriyatı fikrini düşünmeye başladı. Gazete çıkararak, herhangi bir ülkenin mandası, himayesi altına girmek düşüncesinin yanlışlığına karşı halkı ve aydınları uyarmak istiyordu. Ayrıca, kongrelere gelemeyen delegelere gazete gönderilebilecek ve böylece alınan kararlar onlara kolayca ulaştırılabilecekti. Bütün bunlara ek olarak bu gazete vasıtasıyla içinde bulunulan dönemde işgal kuvvetlerinin başlattığı propagandalara karşı halk uyarılabilecekti. İçinde bulunulan ortamda matbuat, önemli bir mücadele vasıtasıydı: "İstanbul ve Anadolu'daki işgal kuvvetleri, kendilerini bir işgalci değil, koruyucu olarak göstermek ve onların direnişlerini engellemek amacıyla beyannameler yayınlamaktaydılar" (Güner, 1990: XII). Bu beyannamelere ve propagandalara karşı Mustafa Kemal, Hâkimiyet-i Milliye'yi bir savunma silahı gibi kullanmıştır. İşgal kuvvetlerinin İstanbul'daki bazı gazeteleri kendi emellerine âlet ederek Millî Mücadele aleyhinde yaptıkları yayınlara karşı Millî Mücadele'yi savunan bir gazete gerekiyordu. Bu nedenle Mustafa Kemal'in Ankara'da, çıkarmayı düşündüğü Hâkimiyet-i Milliye, bu alanda büyük bir boşluğu doldurmuş olacaktı.

3. İRÂDE-İ MİLLİYE VE HÂKİMİYET-İ MİLLİYE'NİN KURULMASI:

Sivas Kongresi sona ererken Mustafa Kemal, kongre üyelerinden Öğretmen Râsim Bey'e gazete çıkarma isteğini açıklamış ve kendisinden bu konuda destek beklemişti. Rasim Bey de Mustafa Kemal Paşa'nın bu isteği üzerine İrâde-i Milliye gazetesini Sivas'ta kurmuş ve yayına başlamıştı. Böylelikle Hâkimiyet-i Milliye'nin bir nevi çekirdeğini oluşturacak olan ilk Millî Mücadele gazetesi İrâde-i Milliye kurulmuş oldu. Gazetenin yazılarının büyük bir kısmı

Mustafa Kemal tarafından imzasız olarak yayımlanmıştı. Bu gazete, kısa zamanda büyük ilgi görmüş ve üç yıl yayımlanmış, ancak daha sonra maddî imkânsızlıklar neticesinde kapanmıştı. Mustafa Kemal, Sivas'tan Ankara'ya giderken bu gazeteyi bütün makinalarıyla ve elemanlarıyla taşımak istemiş, fakat Sivas Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri gazetenin Sivas'ta kalması için ısrar etmişlerdi. Bu sırada Ankara'da bulunan Ankara Vilayet Gazetesi de düzensiz aralıklarla yayın yapmaktaydı. Mustafa Kemal, bu gazeteyi millî irâdenin bir yayın organı hâline dönüştürmek istiyordu. Bu zaman zarfında aydınların İstanbul'dan Ankara'ya kaçıp gelmeleri ve bunların birçoğunun yazar ve şairlerden oluşması Mustafa Kemal'in gazete neşriyatı düşüncesini fikriyattan fiiliyata dönüştürmesine zemin hazırlamış oldu. O, Ankara Vilayet Gazetesi'ni millî irâdenin bir yayın organı hâline dönüştürmek istiyordu. Ayrıca, Hâkimiyet-i Milliye'ye ilk önce Anadolu'nun Sesi adını vermek istemiş, ancak daha sonra Sivas'taki İrâde-i Milliye'yi çağrıştırdığı için Hâkimiyet-i Milliye ismini uygun görmüştü:

“Gazetenin adı belirlenmişti ama ortada matbaa ve kâğıt yoktu. Valilikten yayın imtiyazının alınması gerekiyordu. Ankara Vali Vekili Defterdar Yahya Galip bu izni kolayca verdi. Gazetenin imtiyaz hakkı ve sahipliği Recep Zühtü (Soyak)'a verildi. Bir matbaa kuruluncaya kadar gazetenin Ankara Vilâyet Matbaasında yayımlanması düşünülmüştü.” (Önder, 1994: 446-447)

Hâkimiyet-i Milliye için Ankara Ulus'ta ilk TBMM binasının yakınında bulunan Veli Hanı'nın birinci katında iki oda kiralandı. Yazı heyeti bu odaya yerleştirildi. Gazetenin çıkarılacağı eski Vilayet Matbaası da Ankara Valiliğinin alt katındaydı. Bu gazete, bütün çalışanları ve matbaa makineleriyle Hâkimiyet-i Milliye'ye devredilmişti. Ancak bu matbaa çalışanları yaşlı müretteplerden oluşuyordu:

“Matbaanın bir müdürü, kolla çevrilen yaşlı baskı makinesinin bir makinisti, iki üç de mürettibi vardı. Bu mürettepler günde ancak iki üç sütun yazı dizebiliyorlar, ikindi ezanı okununca da görevlerinden ayrılarak evlerine gidiyorlardı. Haftada iki defa ve şimdilik dört sayfa olarak yayınlanmasına karar verilen Hâkimiyet-i Milliye böyle yetersiz bir matbaada çıkıyordu.” (Şapolyo, 1960: 192)

Gazete, Mustafa Kemal'in denetiminde çıkıyor; yazılar onun bilgisi dâhilinde ve gerekli yerler bizzat Mustafa Kemal tarafından düzeltilerek yayımlanıyordu. Böylece Mustafa Kemal, bu zor şartlarda bir yandan cephe ile ilgilenirken diğer yandan da gazetecilik yapmış oluyordu. Ayrıca gazetenin Anadolu'nun muhtelif yerlerine gönderilmesi işiyle de bizzat ilgileniyordu. Mustafa Kemal, Hâkimiyet-i Milliye'nin yedi yüz nüshasını İstanbul'da Çanakkale Müstahdem Komutanı Miralay Şevki Bey'e kendisi göndermiştir. Gazete yazılarının yayımlanmasında ve dağıtılmasında Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı Hakkı Behiç de görev almıştı. Mustafa Kemal düşüncelerini genellikle ona not ettirmiş, ardından gazetede yayımlanacak olan diğer yazıları tek tek incelemiştir: “Hâkimiyet-i Milliye'nin ilk başyazısını Mustafa Kemal, Hakkı Behiç'e not ettirerek yazdırmıştı” (Önder, 1994: 448). Mustafa Kemal'in Hakkı Behiç'e not ettirerek yazdırdığı gazetenin ilk sayısı iki yaprak olarak çıkmış ve birinci sayfası gazetenin ilk başyazısına ayrılmıştı. Bütün bir sayfayı dolduran başyazıda gazetenin tutacağı yol ve Millî Mücadele'nin hedefleri şu ifadelerle sıralanıyordu:

“Bugünden itibaren mevki-i intişara çıkan ve sütunlarında bütün Anadolu ile onu alakadar eden muhitlerin ahval u hâdisatını ihtiva edecek olan gazetemize bu ismi tesadüfi olarak vermedik.

Gazetemizin ismi, aynı zamanda takip edeceği tarik-i mücahedenin de nevidir. Diyebiliriz ki Hâkimiyet-i Milliye, milletin müdafaa-yı hâkimiyeti olacaktır...¹

Böylece 10 Ocak 1920’de yayın hayatına başlayan gazetenin ilk başyazısı Mustafa Kemal’in tashihi ile kaleme alınmış oluyordu. Yazının devamında, ülkenin içinde bulunduğu durum izah edildikten sonra gazete neşriyatına duyulan gereksinim dile getirilmiştir. Mustafa Kemal’in imzasız yayınladığı bu başyazılar, Millî Mücadele’ye rehberlik etmiştir. Ayrıca, millî bilinci zinde tutan diğer yazılar vasıtasıyla da istiklâl mücadelemiz halka günbegün duyurulmuştur.

Hâkimiyet-i Milliye’nin çıkarılmaya başlandığı dönemde Türk toplumu, yüzyıllardır devam eden Batılılaşma cereyanları arasında fikrî bir sarsıntı geçirmekteydi. Bu sarsıntıyı ortadan kaldırmak ve halka millî düşünce şuurunu ve sorumluluğunu kazandırmak için gazete çok önemliydi. Gazete vasıtasıyla millî irade organize edilip parça parça olan direniş hareketlerinin birleştirilmesi sağlanacaktı:

“Batı Medeniyeti hakkında düşünceler bir sarsıntı geçirmekte, Batı Emperyalizmiyle karıştırılmaktadır. Fakat Atatürk, inkılâplarını değışmez iki prensip üzerine oturtmasını bilmiştir: milliyetçilik ve medeniyetçilik. Mustafa Kemal, Millî Mücadele’de Türk bünyesi içinden fıskıran millî iradeyi evvelâ organize etmiştir. Önce parça parça olan direniş hareketlerini birleştirir ve merkezî bir şuura ve iradeye bağlar.” (Ercilasun, 1995: 35)

Mustafa Kemal, Millî Mücadele’yi merkezî bir şuura ve iradeye bağlama vasıtası olarak Hâkimiyet-i Milliye’yi seçmiştir. Ayrıca inkılaplarını fikrî plandan, amelî sahaya aktarmak için en iyi vasıtanın da o günkü şartlarda gazete olduğunu düşünmüştür. O dönemin diğer aydın yazarları da Mustafa Kemal’le benzer bir düşünceye sahiptiler. Onlar da özellikle Millî Edebiyat Dönemi diye adlandırılan devirde millî bilinci uyandırmak ve zinde tutmak için eserler kaleme almışlardır:

“Bu dönemin şiir dünyasının en önemli özelliklerinden birisi, Türk milletinin bilinçaltına inerek milletteki millî bilinci uyandırmaktır. Şairler şiir aracılığıyla bir çeşit psikolojik bir etki yapmışlardır. Bunun için halkın bilinçaltındaki, dil, din, tarih bilinci; vatan ve millet sevgisi, vb duyguları uyandırma yolunu seçmişlerdir” (Karabulut, 2013: 12).

Tıpkı bu şair ve yazarlarının yaptıkları gibi Mustafa Kemal de Hâkimiyet-i Milliye’ye ayrı bir önem verip başyazılarda sürekli millî bağımsızlıktan söz etmiştir. Ayrıca gazetenin diğer sayfalarında Türk kültürü üzerine araştırmalar yapan İzzet Ulvi’nin ve Veled Çelebi’nin Türklük kavramı üzerine yaptığı çalışmalarının yayınlanmasını sağlamıştır. Bu kültürel yazılar bir milleti millet yapan değerleri ihtiva etmektedir: “Bir milleti millet yapan, geleceğe taşıyan, kültür unsurlarıdır. Birlik ve beraberliğin oluşmasında psikososyal ve kültürel güce ihtiyaç vardır” (Karabulut, 2012: 48). Bu güç gazetede yazılar tarafından sağlanmaya çalışılmıştır. Mustafa Kemal, kültürel konulara bu nedenle ağırlık vermiştir. Millî Mücadele’nin bir ölüm kalım mücadelesine dönüştüğü bir ortamda doğal olarak kültürel konulu yazılar cephe havadislerinden sonra verilmeliydi ama bunca kanlı muharebeler sırasında bile Hâkimiyet-i Milliye’de bizi biz yapan Türk kültürüne ait önemli yazılar öncelikli olarak yayınlanmıştır.

¹ Heyet-i Tahririye, Hâkimiyet-i Milliye (Başyazı), 10 Kânûn-ı Sâni 1336 / Cumartesi, Numara 1, Sayfa 1, Sütun 1-2-3-4

Mustafa Kemal'in direktifleri ve tashihleri ile İzzet Ulvi tarafından kaleme alınan bu yazılarda Türk milletinin tarihin en eski ve en medenî milletleri arasında yer aldığı vurgulanmıştır. Osmanlı, farklı milletlerden oluştuğu için bir devlet politikası olarak halka millî bilinç yerine Osmanlıcılık aşılanmıştır. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'nin kültürel alt yapısını oluşturacak olan Türklük bilinci gazete vasıtasıyla halka anlatılmıştır. Kültürel yazılarda Ergenekon'dan çıkış, Türklerde demir kültürü, sanat ve edebiyat konularına ağırlık verilmiştir. İmzasız olarak yayımlanan ve Mustafa Kemal'in kaleminden çıktığı belirtilen bu yazılar işgal yıllarında aralıksız olarak okuyucuların karşısına çıkmıştır. Millî Mücadele boyunca yayınlanan diğer başyazıların da Mustafa Kemal'e ait olduğu söylenmektedir: "Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin başyazılarına imza konmamış, bazı makalelerin altına tek bir yıldız atılmıştır. Bu yazıların Atatürk'ün kaleminden çıktığı ya da Atatürk tarafından dikte ettirildiği söylenmektedir" (Özkaya, 1989: 69). Mustafa Kemal, bu gazetenin Anadolu'nun sesi olduğuna inandığı için ve gazetenin belli bir grubun değil, bütün Anadolu'nun simgesi olduğunu göstermek için yazıların altına ismini koymamıştır, denilebilir.

Hâkimiyet-i Milliye, kısıtlı imkânlarıyla ve zor şartlarda yayını sürdürmeye başlar. Ancak kâğıt ve mürekkep sıkıntısı had safhaya ulaşır. Bu sırada gazetenin resmî sahibi Recep Zühtü'dür. Mustafa Kemal asteğmen olan Recep Zühtü'yü (Soyak) gazeteye müdür olarak atamıştır. Ancak gazetenin elemanlarının hepsi yaşlı müretteplerden ibarettir. E.B. Şapolyo, bunların en gencinin elli yaşında olduğunu yazıyor: "Bir günde en fazla üç dört kumpas dizebilen bu yaşlı mürettepler gece çalışmanın günah olduğunu söyleyip ikindiye kadar ancak çalışmışlardır" (Şapolyo, 1960: 194). Mustafa Kemal, gazetenin yazı işleri müdürü ve imtiyaz sahibi Recep Zühtü imzasıyla 5 Mart 1920'de İstanbul'da Harbiye Nezareti Başyaveri olan Salih Bey'e bir telgraf çekmiş ve çok acele bir şapirograf makinesi, yeteri kadar yedek muşambası ve mürekkebi istemiştir:

"Ayrıca Eskişehir Mutasarrıflığından istenen 442 okka gazete kâğıdından 272 okkası ancak 20 Nisan'da Ankara'ya ulaşmıştır. İstanbul'dan gönderilecek kâğıtların celbi konusunda Mustafa Kemal, Bursa'da 14. Kolordu Komutanı Vekili Bekir Sami Bey'e de 15 Nisan 1920 tarihli bir telgraf göndermiştir." (Önder, 1994: 453)

Bu telgraftan da anlaşılacağı üzere kâğıt ve mürekkep sıkıntısı gazetenin yayın hayatının devamına engel olacak seviyeye ulaşmıştı. Birkaç kez Ankara çarşısında esnaftan paket kâğıdı aranmış, bunlardan uygun bulunanlara gazete basılmıştır. Bu zor şartlarda Hâkimiyet-i Milliye bir hamle yaparak 47. sayısından sonra 18 Temmuz 1920'den itibaren haftada üç gün çıkmaya başladı. İstanbul'da yayımlanan Yeni Gün gazetesinin sahibi Yunus Nadi aynı dönemde Ankara'ya gelmiş ve burada Vilayet Matbaasında Yeni Gün gazetesini aynı adla çıkarmaya başlamıştı. Bunun için İstanbul'dan getirdiği müretteplerden ikisini Hâkimiyet-i Milliye'de çalışmak üzere görevlendirdi. Yine bu sırada Eskişehir'de Çerkez Ethem'in gündelik olarak çıkardığı ve Bolşevizm propagandası yaptığı için Rusya'dan yardım gören Yeni Dünya gazetesi de yayını sürdürmekteydi. Çerkez Ethem yakalanıp cezalandırıldıktan sonra bu gazetenin tüm makineleri de Hâkimiyet-i Milliye'ye devredildi: "Aynı yılın aralık ayında Yeni Dünya gazetesi Ankara'ya getirildi. Çerkes Ethem olayından sonra onun ihanetini paylaşan Yeni Dünya'ya el konularak, dizgi kasaları ve makineleri Hâkimiyet-i Milliye gazetesine devredildi." (Coşar, 1963: 128-129). Mustafa Kemal'in Hâkimiyet-i Milliye'yi her gün çıkartmak düşüncesi Yeni Dünya gazetesinin devrinden sonra mümkün hâle gelmiştir. 22 Ocak 1921'de gazetenin 100.

sayısı çıkmış, ondan sonra da yayına iki hafta ara verilmişti. Bu süre zarfında Hâkimiyet-i Milliye'nin her gün basıldığı Taşhan karşısındaki ahır temizlenmişti:

“Matbaa makinesi, Taşhan karşısındaki Velihan'ın ahırına yerleştirilmişti. Bu ahır kova kova su dökerek temizlemeye çalışmışlar, harf kasalarını da bir köşeye dizmişlerdi. Yeni makinenin yanında Vilâyet Matbaası taş devrinden kalma bir yaratığa benziyordu. Hele yeni makinenin bir gaz motoru vardı ki bunun yardımı ile sayfeleri basabiliyor, elle çevirmeye lüzum kalmıyordu. Ahırın biraz ötesinden dar merdivenlerle çıkılan iki oda. Yıllar boyu kim bilir kimler yatmış buralarda? Odalardan biri gazetenin yazı odası, diğeri de Müdafaa-yı Hukuk Cemiyetinin merkezi.

Anadolu'nun bu tarihî hanının ahır mürettephane olduğu sıralardaydı. Mustafa Kemal Paşa yatıp kalktığı istasyondaki binada Hüseyin Ragıp'ı (Baydur) karşısına oturtmuştu.

Hâkimiyet-i Milliye'yi her gün çıkaracağız, bununla sen meşgul olacaksın, dedi. (...) İki haftalık aradan sonra 6 Şubat 1921 sabahı, Velihan'ın ahırını gürültüye boğan makineden Hâkimiyet-i Milliye'nin ilk günlük nüshası çıkıyordu. O sabah güneş daha yeni yükselmişti ki şehirde mevcut tek otomobil hanın avlusuna kadar giriyordu. Mustafa Kemal gelmişti. Köhne merdivenin her basamağı, çizmelerinin altında ayrı ayrı ses vermişti. Yazı işleri odasında iskemlelerden birine ilişmiş, günlük başlayan gazetesinin bu ilk nüshasını bir müddet sevinçle seyretmişti. Öylesine mesuttu ki! Tek yapraklı da olsa şu gazete ile, çok karışık bir manzara arz eden meclise de bir istikamet verebilecekti.” (Coşar, 1963: 130)

Giderek makinalarını yenileyen ve bunun yanında yazar kadrosunu genişleten Hâkimiyet-i Milliye, 6 Şubat 1921 tarihinden itibaren günlük olarak yayınlanmaya başlanmıştır. Hâkimiyet-i Milliye yayınlandığı sırada günlük 5000–6000 tirajlı bir gazete olmuş ve 1920'de üç kuruşa, 1921'den itibaren de beş kuruşa satılmıştır. Daha sonra 1923'te tekrar üç kuruşa inen gazetede bir daha fiyat değişmemiştir. Hâkimiyet-i Milliye gazetesi yurt içi cephe haberleri için İzmir'de sürekli muhabirler bulundurmıştır. Bunlar, haberleri sürekli olarak telgraflarla Ankara'ya bildirmişlerdir. Muhabirlerce gönderilen bu haberler gazetenin son sayfasında “İstihbarat” adı altında yayınlanmıştır. Yurt dışına ise yabancı dil bilen muhabirler gönderilmiş ve düzenli olarak yurt dışı yayınlar takip ettirilmiştir. Bu düşüncelerle yayın hayatına başlayan Hâkimiyet-i Milliye gazetesi, Millî Mücadele boyunca Anadolu'daki diğer gazeteler için sürekli bir haber kaynağı olmuştur. Bu yıllarda Anadolu basını, Hâkimiyet-i Milliye'yi tek kaynak olarak tanıyıp takip etmiştir. İstanbul basını ise ağır bir sansür altında olduğundan Millî Mücadele'yi bir macera olarak görmüştür. Onlara göre millî bağımsızlık sadece güçlü bir ülkenin himayesine girmekle olabilirdi. Hâkimiyet-i Milliye ise onlardan çok farklı düşünerek yayınlarıyla bağımsızlık yolunda mücadeleye başlamıştır. Esasen gazeteler buldukları devri günü gününe yansıtan tarihî birer vesika hükmündedirler: “Tarihsel süreç içerisinde geçirdiğimiz merhalelerin şahitleri olan mecmualar söz konusu dönemleri günümüze aktaran bellekler olarak kütüphanelerin arşivlerinde mahfuz bulunmaktadır” (Özlük, 2011: 7). Hâkimiyet-i Milliye'yi bu yönüyle incelediğimizde yakın tarihimizle ilgili birçok meseleyi daha iyi kavramış olacağız. Ayrıca Mustafa Kemal'in direktifleriyle ve bir bakıma editörlüğü ile çıkan bu gazete Millî Mücadele'nin bir aynası, o yılların canlı tarihi konumundadır.

SONUÇ

Hâkimiyet-i Milliye, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleriyle kurulmuş halkın bağımsızlık düşüncesini ve Millî Mücadele bilincini canlı tutup, bununla birlikte Millî Mücadele boyunca yayınına hiç ara vermeyerek her gün yeni bir heyecanla millî bağımsızlıktan

söz etmiştir. Hâkimiyet-i Milliye’de işlenen siyasal ve günlük olaylar yıllara göre değişmiştir. İlk yayına başladığı 1920’de ağırlıklı olarak Sevr Antlaşması, Millî Mücadele, dış haberler, eğitim ve ülkeler arası siyasi ilişkiler konuları üzerinde durulurken 1921’de Sakarya Zaferi ve Yunan zulümlerine ağırlık verilmiş ayrıca Millî Mücadele, eğitim, iktisat, hârici ve dâhilî haberler genel olarak irdelenmiştir. 1922’de ise yine Millî Mücadele merkezli yayına devam eden gazete, iktisat, eğitim ve dış haberlerle yayını sürdürmüştür. 1923’te Millî Mücadele yazıları devam etmiştir. Ayrıca Sulh Muahedesi adı altında Lozan Antlaşması’ndan bahsedilmiş ve dış haberlere son sayfada devam edilmiştir. Hâkimiyet-i Milliye, Cumhuriyet’in ilanından sonra 1934 yılına kadar aynı adla yayını sürdürdükten sonra 4794. sayıdan itibaren Ulus adını almıştır.

KAYNAKÇA

- Adivar, Halide Edip (1998). *Türk’ün Ateşle İmtihanı II (İstiklâl Savaşı Hatıraları)*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları: İstanbul.
- Bayar, Celâl (1965). *Ben de Yazdım, Millî Mücadele’ye Gidiş*, Sabah Yayınları: İstanbul.
- Çoşar, Ömer Sami (1963). Millî Mücadele Basını, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları: İstanbul.
- Doğan, Mine Nihan (2020). “Millî Bir Edebiyatın Oluşmasında Üç Öncü İsim: Ömer Seyfettin, Ali Canip, Ziya Gökalp”, *Vefatının 100. Yılında Ömer Seyfettin’e Armağan*, Editörler: Alev Sınar Uğurlu, Selçuk Kırılı, Türk Ocakları Derneği Bursa Şubesi Yayınları: Bursa.
- Doğan, Abide (2018). *Tarih ve Mekân Odağında Türk Romanı İncelemeleri*, Hece Yayınları: Ankara.
- Ercilasun, Prof. Dr. Bilge (1995). *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit*, 1. Türkçü Tenkit, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: Ankara.
- Ergeç, Zehra (2021). “Türlerin Şöleni: ‘Yalnızlar İçin Çok Özel Bir Hizmet’ Romanında Heteroglossia”, *II. International Hazar Scientific Researches Conference*, April 2021 Baku, Azerbaijan: Khazar University Press.
- Güner, Zekâî; Kabataş, Orhan (1990). *Millî Mücadele Dönemi Beyannâmeleri ve Basını*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları: Ankara.
- Heyet-i Tahririye, Hâkimiyet-i Milliye (Başyazı), 10 Kânûn-ı Sâni 1336 / Cumartesi, Numara 1, Sayfa 1, Sütun 1-2-3-4.
- Kansu, Mazhar Müfit (1988). Erzurum’dan Ölümüne Kadar Mustafa Kemal’le Beraber, C. I, 3. Baskı, TTK Yayınları: Ankara.
- Karabulut, Mustafa (2012). “Yavuz Bülent Bakiler’in ‘Anadolu Gerçeği’ ve Faruk Nafiz’in ‘Sanat’ Şiirlerine Karşılaştırmalı Bir Bakış”, *Türk Dili*, Cilt CIII, S. 727, s. 47-56,.
- Karabulut, Mustafa (2013). “Millî Edebiyat Döneminin Poetikasında Psikolojik Temayüller”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 204, s. 1-13.
- Nadi, Yunus (1997). *Kurtuluş Savaşı Anıları*, Gazete, Dergi, Basın ve Yayın A.Ş. Yayınları: İstanbul.

Önder, Dr. Mehmet (1994), *Millî Mücadele'nin Gazetesi Hâkimiyet-i Milliye Nasıl Çıkarıldı?*, TTK Yayınları: Ankara.

Özlük, Nuran (2011). *Siyasetten Edebiyata Türk Basınında Dergiler (1883-1957)*, Başlık Yayınları: İstanbul

Şapolyo, Enver Behnan (1960). *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası: Ankara

Tekeli, Safa (2005). *Atatürk ve Anadolu Basını*, Anadolu Ajansı Yayınları: Ankara.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.